

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.3>**О. Р. Балацька***orcid.org/0000-0001-6439-5927**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільно-правових дисциплін**Навчально-наукового Інституту права імені Іоаннікія Малиновського**Національного університету «Острозька академія»*

ДОСТУП ДО СУДУ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 55 Конституції України передбачає, що права і свободи людини та громадянина підлягають судовому захисту. Кожен має гарантоване право оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, а також посадових і службових осіб. [1] Закріплення цього права є однією з ключових конституційних гарантій забезпечення та захисту прав і свобод людини. Попри відсутність визначення на конституційному рівні поняття «доступ до суду», варто зазначити, що право на доступ до суду є невід'ємною складовою цього конституційного права людини, яке передбачає універсальний, судовий спосіб захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Створення системи гарантій правосуддя, які б уможлилювали реалізацію доступу до суду є ключовим критерієм дотримання принципу верховенства права як мірила правовладдя в державі. Зазначене вище актуалізує проблематику вивчення гарантій доступу до суду в практиці Конституційного Суду України (далі – КСУ) та пояснює її практичне значення.

Теоретичні й прикладні питання доступу до конституційного правосуддя в умовах сучасного конституціоналізму досліджували такі науковці, як Ю. Барабаш, Н. Бондаренко, А. Головін, М. Козюбра, А. Колодій, А. Крусян, З. Лунь, Р. Мартинюк, О. Мироненко, О. Овчаренко, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Савенко, А. Селіванов, С. Серьогіна, В. Скомороха, О. Скрипнюк, А. Стрижак, В. Тацій, М. Тесленко, В. Тихий, П. Ткачук, Ю. Тодика, Т. Цимбалістий, В. Шаповал, С. Шевчук та інші. В Україні були захищені дисертації, присвячені особливостям розвитку та функціонування конституційного судочинства як у нашій державі, так і в інших країнах, над якими працювали науковці С. Авак'ян, І. Алексеєнко, Г. Арутюнян, Т. Бринь, І. Васильєва, М. Вітрук, В. Гергелійник, М. Гультай, А. Гюлумян, О. Завалєвська, К. Каращук, М. Кельман, О. Кузьменко, О. Лемак,

А. Лужанський, О. Намясенко, П. Пацоллай, І. Переш, В. Пліско, І. Сліденко, Ю. Токаєва, Г. Христова, Є. Черняк та інші. Такий інтерес до теми дослідження в правовій доктрині пояснює її значення, актуальність та невичерпність. Адже у цих дослідженнях доступ до суду як елемент права за судовий захист та практика КСУ щодо офіційного тлумачення доступу до суду не були основним об'єктом дослідження, проте у більшості з них відповідні аспекти розглядалися разом з іншими питаннями.

Конституційні права і свободи становлять фундаментальну основу для існування та розвитку Українського народу, тому держава зобов'язана забезпечити ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів зводить нанівець сутність цих прав і свобод, роблячи їх декларативними, що є неприпустимим у правовій державі. Зазначену позицію неодноразово підтвердив орган конституційної юстиції нашої держави. Так, у пункті 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 зазначено, що держава, виконуючи свій основний обов'язок щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина 2 статті 3 Конституції України), повинна не лише утримуватися від їх порушення чи непропорційного обмеження, а й вживати відповідних заходів для забезпечення повної реалізації цих прав кожною особою, яка перебуває під її юрисдикцією. Законодавець та інші органи публічної влади повинні забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, а також створювати необхідні механізми для задоволення потреб та інтересів людини [2]. Зазначені приписи статті 3 Конституції України складають зміст конституційного принципу захисту прав людини в державі.

Крім того, КСУ дійшов висновку, що сутнісний зміст права на судовий захист, закріпленого частиною першою статті 55 Конституції України,

необхідно визначати як у контексті основних засад судочинства, встановлених частиною другою статті 129 Конституції України, так і з урахуванням права на справедливий суд, закріпленого статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (далі – ЄКПЛ) та інтерпретованого Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) (Рішення КСУ від 21.07.2021 № 5-р(П)/2021) [3].

Закріплення права на доступ до правосуддя в конституції є важливим кроком для забезпечення того, щоб громадяни могли ефективно взаємодіяти з правовими системами та шукати засоби правового захисту своїх скарг. Нормативне офіційне тлумачення доступу до суду як гарантії права на судовий захист знайшло відображення в рішеннях КСУ. Як зазначає Р. Мартинюк, реалізація КСУ своїх повноважень є нічим іншим, як здійсненням правосуддя, що полягає у застосуванні норм Конституції України до законів та інших правових актів, конституційність яких оспорується, а також в оцінці їх відповідності Конституції [4, с. 156]. Тому варто звернути увагу на ключові юридичні позиції, які містяться у висновках та рішеннях КСУ щодо забезпечення права особи на доступ до суду, які орган конституційної юстиції сформував послідовно, здійснюючи офіційне тлумачення норм Конституції та законів України, з метою їх належного розуміння та застосування за конституційними зверненнями щодо неоднакового застосування правових норм та результатами розгляду і вирішення конституційних скарг.

КСУ зазначає, що ч. 1 ст. 55 Конституції України слід розуміти так, що кожній особі гарантується право на захист своїх прав і свобод у судовому порядку. Водночас, здійснюючи тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України, КСУ визначає коло суб'єктів, яке охоплюється поняттям «кожен» у контексті права на судовий захист. Як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства мають право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, місцевого самоврядування, посадових чи службових осіб. Це право гарантоване державою у випадках, коли такі рішення, дії або бездіяльність порушують або обмежують їхні права і свободи, чи перешкоджають їх реалізації, що вимагає правового захисту в судовому порядку (Рішення КСУ від 25.11.1997 у справі № 6-зп/1997) [5].

В контексті вирішення і розгляду питання щодо кола суб'єктів, які мають право на судовий захист варто згадати, що його інтегральним елементом є забезпечення конституційного права на рівний доступ до правосуддя, яке логічно впливає з офіційного тлумачення КСУ права

на судовий захист в поєднанні з положеннями ч. 1 та 2 ст. 24 Конституції України щодо рівності громадян та недопустимості дискримінації особи. У рішенні КСУ від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 за зверненням громадянина Антона Трояна щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін у судовому процесі) зазначається, що жодна особа не може бути обмежена у праві на доступ до правосуддя, яке включає можливість ініціювати судовий розгляд та безпосередньо брати участь у судовому процесі, або бути позбавлена цього права [6]. Отже, КСУ дійшов висновку, що положення статті 24 Конституції України щодо рівності громадян у правах, свободах та перед законом, у взаємозв'язку з частиною першою статті 55 та пунктом 2 частини третьої статті 129 Основного Закону стосовно захисту судом прав і свобод людини, а також рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, слід розуміти так, що кожен – громадянин України, іноземець або особа без громадянства – має рівні права на судовий захист своїх прав і свобод, гарантовані державою. Це також включає право на участь у судовому процесі відповідно до вимог процесуального законодавства в судах будь-якої юрисдикції, спеціалізації та інстанції, навіть для осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань [6]. КСУ наголосив, що рівність, гарантована Конституцією України, означає надання всім особам однакових правових можливостей як у матеріальному, так і в процесуальному аспектах для реалізації їхніх прав та свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом для захисту прав, свобод і законних інтересів, а дотримання принципів рівності перед законом та заборони дискримінації, передбачених частинами першою та другою статті 24 Конституції, є невід'ємною складовою реалізації права на судовий захист (Рішення КСУ від 06.04.2022 № 2-р(П)/2022) [7].

Отже, доступ до правосуддя можна описати як можливість для фізичних і юридичних осіб звертатися до правової системи та отримувати справедливе вирішення своїх юридичних питань за допомогою різноманітних правових і судових послуг. Важливо також підкреслити, що доступ до правосуддя забезпечує людям можливість активно брати участь у судовому процесі та посилює їхню здатність розуміти закон і користуватися ним самостійно. У правовій державі необхідна система правосуддя, яка є неупередженою і вільною від дискримінації. Без рівного доступу до юридичних і судових послуг значна частина суспільства залишатиметься ізольованою та вразливою.

Зміст цього права також полягає в тому, що суд не має права відмовити у здійсненні пра-

восуддя, якщо громадянин України, іноземець чи особа без громадянства вважає, що її права і свободи порушено або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації, або мають місце інші обмеження прав і свобод. Відмова суду в прийнятті позовних заяв, скарг чи інших документів, оформлених відповідно до вимог чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист. Це право, згідно зі статтею 64 Конституції України, не підлягає обмеженню (п. 1, 2 Рішення КСУ від 25.12.1997 № 9-зп/1997) [8].

Конституційна норма встановлює обов'язок судів розглядати заяви, навіть якщо в законі відсутні спеціальні положення щодо судового захисту. Це правило діє незалежно від того, чи передбачає інший закон альтернативний порядок вирішення спору, наприклад, через звернення до вищих органів або посадових осіб (Рішення КСУ від 25.11.1997 № 6-зп/1997). Подання скарги до вищого органу не перешкоджає подальшому зверненню до суду [5].

У Рішенні КСУ щодо тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 «Про прокуратуру» від 30 жовтня 1997 року (справа К. Г. Устименка) було визнано неконституційним положення Закону України «Про прокуратуру», яке дозволяло оскаржувати рішення прокурора до суду лише у випадках, передбачених законом. КСУ зазначив, що будь-які винятки з конституційних прав можуть встановлюватися лише Конституцією, а не іншими нормативними актами. Суд підкреслив, що безпосереднє звернення до суду є конституційним правом кожного. Крім того, положення Закону України «Про інформацію», яке передбачає можливість оскарження дій посадових осіб, не можна трактувати як обов'язкове попереднє звернення до вищих органів перед поданням скарги до суду. Право громадян на позасудове оскарження не виключає їхнього права звернутися безпосередньо до суду (Рішення КСУ від 23.05.2001 № 6-рп/2001) [9].

КСУ зазначив, що право громадян на позасудове оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури (в порядку підпорядкування), не обмежує їх можливості звертатися безпосередньо до суду і не скасовує права використовувати інші законні способи захисту своїх прав і свобод, включно з позасудовим оскарженням. (аб. 5–7 пп. 4.2 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 23.05.2001 № 6-рп/2001) [9]. За аналогією з указаною правовою позицією КСУ трактує доступ особи до досудового врегулювання спорів, що визнано субсидіарним способом захисту в механізмі захисту прав особи. КСУ визнав, що використання досудового врегулювання спо-

рів є правом, а не обов'язком особи. Обрання цього засобу правового захисту залишається добровільним, і тому встановлення обов'язкової процедури досудового врегулювання обмежуватиме право на судовий захист. Водночас таке досудове врегулювання може бути додатковим засобом захисту, який не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом (Рішення КСУ від 09.07.2002 № 15-рп/2002) [10].

Отож, заслуговує на увагу той конкретний факт, що у рішеннях КСУ роз'яснив, що ч. 2 ст. 124 Конституції України слід тлумачити як таку, що встановлює поширення юрисдикції судів, тобто їхніх повноважень розглядати спори щодо прав та інші правові питання, на всі правовідносини, що виникають у державі. (п. 3 Рішення КСУ у справі № 9-зп/1997) [8]. Системний аналіз положення ч. 2 ст. 124 у взаємозв'язку з положеннями ч. 1 та я. 2 ст. 55 Конституції України дозволив КСУ зробити висновок, що будь-які звернення фізичних осіб щодо захисту їхніх прав і свобод є такими, що підвідомчі суду. Тому суд не має права відмовити в правосудді, якщо громадянин України, іноземець чи особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створені чи створюються перешкоди для їх реалізації, або існує інше утискання їх прав і свобод (Рішення КСУ від 23.05.2001 року № 6-рп/2001) [9].

З огляду на вищезазначені правові позиції можна ствердити, що КСУ тлумачить право на судовий захист виходячи із принципу неприпустимості обмеження кола суб'єктів, які можуть звернутись до суду, кола правових питань та спорів, які можуть бути оскаржені та наявності інших позасудових, альтернативних чи додаткових способів захисту прав, свобод і законних інтересів особи. Відтак остання теза дає підстави для підсумку, що у такий спосіб у 1996 році у Конституції України відбулось становлення концепції безумовності права на судовий захист, адже конституційне положення було сформульовано чітко і конкретно: «юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі». Крім того, право на судовий захист відноситься до тих прав людини, яке є абсолютним та не може бути обмежене навіть в умовах воєнного та надзвичайного стану згідно з ч. 2 ст. 64 Конституції України. Ця позиція повністю відповідає міжнародним стандартам відповідно до яких кожен, у разі порушення його основних прав, наданих конституцією і законом, має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами. Крім того, положення ч. 3 статті 124 редакції Конституції України, яка діяла до внесення змін щодо правосуддя у 2016 році, та правові позиції КСУ узгоджувались з прецедентною практикою ЄСПЛ,

у якій значиться, що вилучати окремі категорії справ з юрисдикції суду є неприпустимим. До речі Суд в Гаазі автономно тлумачить терміни і досить широко розглядає поняття «суд», а відтак відносин та інституцій, які можуть цим поняттям охоплюватись.

З огляду на зазначене логічно виникає питання: чи є формулювання діючої редакції ч. 1 ст. 124 Конституції України щодо меж юрисдикції суду, а саме – розглядати інші справи лише у передбачених законом випадках, звуженням права на судовий захист? Очевидно, що спеціальне обумовлення предмету оскарження до судів справ у випадках передбачених законом підтверджує думку, що запровадженими конституційними змінами щодо правосуддя у 2016 році відбувся відступ від сформованої в конституційній практиці концепції необмеженого права на судовий захист.

Згідно з практикою КСУ (наприклад, Рішення КСУ від 08.07.2010 № 18-рп/2010) [11] ефективність права особи на судовий захист та права кожного на звернення до суду будь-якої інстанції відповідно до закону у контексті ч. 1, 2 ст. 55, п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України забезпечують гарантії апеляційного та касаційного оскарження, як засоби відновлення порушених права і свободи особи та запобігання негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Так, КСУ сформулював важливу принципову правову позицію щодо кола судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, та роз'яснив, що можливим є апеляційне оскарження не лише рішень за результатами розгляду справи по суті, а й інших судових рішень, зокрема різних ухвал суду. Відповідні висновки КСУ зробив, розглядаючи конституційні звернення щодо можливості оскарження в судовому порядку: ухвал суду першої інстанції про видачу та відмову у видачі дублікату виконавчого листа [12]; ухвали про роз'яснення рішення суду та ухвали про відмову в його [11], ухвал та постанов господарського суду [14], ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті [15]; ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення [16]. Згадані правові позиції КСУ розширили предмет судового оскарження.

Ще однією гарантією доступу до правосуддя в контексті практики КСУ є забезпечення виконання судового рішення. Беззаперечно, що

доступ до суду був би порожньою формою, а універсальний судовий спосіб захисту прав і свобод безрезультатним, якщо судові рішення, яке набрало законної сили буде залишатись невиконаним. Висновок щодо цієї тези підтверджується щонайменше правовими підставами, які відображені в положеннях ст. 129 та 129-1 Конституції України. Так, відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України обов'язковість судового рішення є однією із засад судочинства. Відповідно до положень статті 129-1 рішення суду ухвалюється від імені України та є обов'язковим для виконання [1]. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими для виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України [17]. КСУ неодноразово підкреслював, що виконання судового рішення є невід'ємною частиною права кожного на судовий захист. Невиконання такого рішення ставить під загрозу суть права на справедливий судовий розгляд. Держава не має права ухилятися від свого позитивного зобов'язання забезпечити виконання судових рішень для реального захисту та відновлення прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також суспільства і держави [13; 14; 18].

КСУ узагальнив, що право на суд було б ілюзорним, якби держава дозволяла невиконання остаточних рішень суду на шкоду одній зі сторін. На державу покладено позитивний обов'язок створити ефективну систему виконання судових рішень, яка гарантує їх виконання без невинуватених затримок. Доступ до суду включає право на своєчасне виконання судових рішень, а держава й її органи відповідають за це повною мірою [18]. З офіційного тлумачення норм КСУ вбачається, що відповідно до Конституції України, набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, яка змінює, створює або припиняє правовідносини. Головною характеристикою такого рішення стає його обов'язковість як суттєва ознака акту правосуддя [19].

Додатково зазначимо, що у рішеннях КСУ щодо офіційного тлумачення змісту окресленого конституційного права особи на судовий захист знайшли відображення також такі гарантії реалізації доступу до суду як гарантування участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя за рахунок коштів держави у випадках, передбачених законом [20]; дотримання розумних строків упродовж яких особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права або інтересу [21]; та помірності судових зборів для осіб, які звертаються до суду.

Оскільки звернення до суду пов'язане з необхідністю сплати судового збору, що впливає на можливість доступу особи до суду та отримання нею судового захисту, сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя. КСУ розглядає помірний судовий збір для осіб, які звертаються до суду як гарантію доступу до правосуддя, що в свою чергу є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України [22]. Взаємообумовленість цих гарантій, а також їх значення як засобів забезпечення права на судовий захист, можна прослідкувати на прикладі висновку, який КСУ зробив щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах. Так, КСУ зазначає, що скорочення терміну розгляду справ та інші процесуальні особливості для малозначних спорів знижують судові витрати для особи, яка реалізує своє конституційне право на судовий захист. Це загалом спрощує доступ до правосуддя і полегшує реалізацію права, гарантованого статтею 55 Конституції України [23].

Доступ до суду передбачає здійснення *судового контролю* за законністю та правомірністю усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Такий контроль є необхідним, оскільки дії публічної влади можуть призвести до неправомірного втручання у права та свободи фізичних чи юридичних осіб. Адже оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень спрямований на перевірку у судовому порядку їх законності та правомірності [24]. Приміром право на оскарження бездіяльності слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення забезпечує судовий контроль, який гарантує надання особі реального доступу до судового захисту, оскільки полягає у можливості ініціювати початок кримінального провадження [16].

Висновки. Отже, КСУ офіційно тлумачить доступ до суду на підставі системного аналізу положень статей 55, 64, 124 Конституції України, виходячи із принципу неприпустимості обмеження кола суб'єктів, які можуть звернутись до суду, кола правових питань та спорів, які можуть бути оскаржені, наявності інших позасудових, альтернативних чи додаткових способів захисту прав, свобод і законних інтересів особи, та приходять до підсумку щодо формування у практиці КСУ та Конституції України 1996 року концепції абсолютності права на судовий захист. Саме правові гарантії доступу до суду у своїй сукупності складають систему умов, заходів та засобів за допомогою яких забезпечується право на звернення особи до суду,

тими інструментами, які за їх наявності і дієвості уможливають найбільш оптимальне здійснення правосуддя, наближають формальний та реальний доступ до суду, що є гарантією абсолютності права на звернення до суду.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
2. Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-пп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
3. Рішення КСУ від 21 липня 2021 року № 5-п(П)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
4. Мартинюк Р. Нормативне визначення суб'єктів звернення до Конституційного Суду України та механізму формування складу Суду як гарантія забезпечення його позаполітичного статусу і компетентності. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Київ. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2007. Випуск 37. С. 156–162.
5. Рішення КСУ від 25 листопада 1997 року у справі № 6-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
6. Рішення КСУ від 12 квітня 2012 року № 9-пп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
7. Рішення КСУ від 6 квітня 2022 року № 2-п(П)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
8. Рішення КСУ від 25 грудня 1997 року № 9-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
9. Рішення КСУ від 23 травня 2001 року № 6-пп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
10. Рішення КСУ України від 9 липня 2002 року № 15-пп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
11. Рішення КСУ від 8 липня 2010 року № 18-пп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-10#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
12. Рішення КСУ від 27 січня 2010 року № 3-пп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-10#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
13. Рішення КСУ від 13 грудня 2012 року № 18-пп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
14. Рішення КСУ від 25 квітня 2012 року № 11-пп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
15. Рішення КСУ від 13 червня 2019 року № 4-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
16. Рішення КСУ (Другий сенат) від 17 червня 2020 року 4-п(П)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2016 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

18. Рішення КСУ від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

19. Рішення КСУ від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-18#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

20. Висновок КСУ (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

21. Рішення КСУ від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-13#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

22. Рішення КСУ від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

23. Рішення КСУ від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

24. Рішення КСУ (Другий сенат) від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-20#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

Анотація

Балацька О. Р. Доступ до суду як гарантія права на судовий захист: правові позиції Конституційного Суду України. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню гарантій доступу до суду як складових конституційного права особи на судовий захист в Україні крізь призму правових позицій, сформульованих у рішеннях та висновках Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційних звернень та конституційних скарг, зокрема щодо застосування конституційних норм, які забезпечують право особи на доступ до суду. На основі аналізу юридичних позицій КСУ встановлено, що доступ до суду є невід'ємною частиною конституційного права кожної людини на судовий захист і передбачає можливість ініціювати судовий розгляд та особисто брати участь у судовому процесі.

Автор дійшов висновку, що КСУ тлумачить право на звернення до суду, виходячи із принципу неприпустимості обмеження кола суб'єктів, які можуть звернутись до суду, кола правових питань та спорів, які можуть бути оскаржені та наявності позасудових, альтернативних чи додаткових способів захисту прав, свобод і законних інтересів особи, та приходять до підсумку щодо формування у практиці КСУ та Конституції України 1996 року концепції необмеженого права на судовий захист. У статті встановлено, що Конституційний Суд досить широко інтерпретує поняття доступу до суду, враховуючи його зв'язок як з основними конституційними засадами судочинства, так і зі змістом права на справедливий суд, визначеного статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентною практикою ЄСПЛ щодо її застосування. Згідно з позиціями органу конституційної юстиції доступ до суду включає ряд гарантій, які є взаємопов'язаними між собою. До таких гарантій відносяться як матеріальні, так і процесуальні, які водночас є самостійними правами особи щодо справедливого правосуддя, в тому числі рівного доступу до правосуддя, право апеляційного оскар-

ження, право касаційного оскарження, забезпечення виконання судового рішення, яке набрало законної сили, право на забезпечення у випадках передбачених законом професійної правничої допомоги за рахунок держави, здійснення судового контролю за законністю та правомірністю рішень, дій або бездіяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, дотримання розумних строків для звернення до суду з метою захисту прав або інтересів, а також встановлення помірних судових зборів для осіб, що звертаються до суду.

Ключові слова: верховенство права, гарантія, доступ до суду, Конституційний Суд України, право на судовий захист, право на справедливий суд, рівний доступ до правосуддя, судовий контроль.

Summary

Balatska O. R. Access to trial as a guarantee of the right to judicial protection: legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of guarantees of access to trial as a component of the constitutional right to judicial protection in Ukraine through the prism of legal positions formulated in the decisions and opinions of the Constitutional Court of Ukraine upon consideration of constitutional appeals and constitutional complaints, in particular, regarding the application of constitutional provisions ensuring the right of access to trial. Based on the analysis of the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, the author establishes that access to trial is a component of the constitutional right of everyone to judicial protection and provides for the possibility of a person to initiate an appeal to the court and directly participate in the trial.

The author concludes that the Constitutional Court of Ukraine interprets the right to access the trial based on the principle of inadmissibility of limiting the range of subjects who can apply to the court, the range of legal issues and disputes that can be challenged, and the existence of extrajudicial, alternative, or additional means of protecting the rights, freedoms, and legitimate interests of individuals. The author also concludes that the Constitutional Court of Ukraine and the 1996 Constitution of Ukraine have developed a concept of the unlimited right to judicial protection. The article establishes that the Constitutional Court of Ukraine interprets the concept of access to the trial broadly, taking into account its relationship with both the basic constitutional principles of justice and the right to a fair trial as defined in Article 6 of the ECHR and the case law of the European Court of Human Rights. According to the constitutional justice body, access to the court includes several guarantees that are interrelated. These guarantees include both substantive and procedural rights, which are, at the same time, independent rights of individuals regarding fair justice, including equal access to justice, the right to appeal, the right to cassation, the enforcement of a final court decision, the right to state-provided professional legal assistance in cases provided by law, judicial review of the legality and lawfulness of all decisions, actions, or inactions of state authorities, local self-government bodies, and their officials, the observance of reasonable time limits within which a person can apply to the court to protect their rights or interests, and reasonable court fees for those who apply to the court.

Key words: rule of law, guarantee, access to court, Constitutional Court of Ukraine, right to judicial protection, right to a fair trial, equal access to justice, judicial review.